

Sygn. akt V CSK 36/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 maja 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tomasz Szanciło (przewodniczący)

SSN Beata Janiszewska

SSN Joanna Misztal-Konecka (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa (...) Bank S.A. z siedzibą w W.

przeciwko I. R.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 30 maja 2019 r.,
skargi kasacyjnej pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w B.

z dnia 18 lipca 2017 r., sygn. akt II Ca (...),

- 1. oddala skargę kasacyjną;**
- 2. nie obciąża I. R. kosztami postępowania kasacyjnego;**
- 3. zasądza na rzecz adw. D. G. od Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w B. kwotę 3 321 zł (trzy tysiące trzysta dwadzieścia jeden złotych) (w tym podatek VAT) tytułem wynagrodzenia za pomoc prawną świadczoną pozwanej z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

1. Wyrokiem z 29 listopada 2016 r. Sąd Rejonowy w B. zasądził od I. R. na rzecz (...) Bank Spółki Akcyjnej w W. kwotę 74 722,50 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od 14 kwietnia 2016 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 1 017 zł tytułem zwrotu kosztów procesu, odstępując od obciążania pozwanej kosztami procesu w pozostałym zakresie.

2. Wyrokiem z 18 lipca 2017 r. w sprawie II Ca (...) Sąd Okręgowy w B. na skutek apelacji pozwanej:

I. zmienił zaskarżony wyrok w punkcie 1 o tyle, że zasądzoną od pozwanej na rzecz strony powodowej kwotę 74 722,50 zł tytułem należności głównej obniżył do kwoty 74 362,50 zł tytułem należności głównej, a w pozostałym zakresie co do niej powództwo oddalił;

II. oddalił apelację w pozostałym zakresie;

III. odstąpił od obciążenia pozwanej kosztami postępowania apelacyjnego.

Sąd Okręgowy przyjął za własne ustalenia Sądu Rejonowego co do tego, że w dniu 25 listopada 2011 r. I. i L. R. zawarli z (...) Bankiem S.A. z siedzibą w W. umowę nr (...), na podstawie której bank udzielił kredytobiorcom kredytu w wysokości 84 510 zł, a kredytobiorcy zobowiązali się do spłaty kredytu w ratach płatnych 15 dnia każdego miesiąca. Nadto podzielił ustalenia co do szczegółowych postanowień umowy kredytowej, przebiegu spłaty tegoż kredytu, wypowiedzenia umowy kredytowej z powodu braku spłaty kredytu oraz stanu zadłużenia, jak też sytuacji osobistej, rodzinnej i majątkowej pozwanej.

3. Sąd Okręgowy nie podzielił zarzutów odnoszących się do nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji, która to nieważność postępowania miałyby wynikać z niepouczenia pozwanej o możliwości złożenia wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, z niezezwoenia pozwanej na złożenie pisma procesowego, zawierającego nowe zarzuty, jako spóźnionego, z nieuzasadnionego oddalenia wniosku dowodowego. Podkreślił, że pouczenie o możliwości złożenia wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu było zbędne,

skoro uprzednio pozwana z takim wnioskiem wystąpiła i został on prawomocnie oddalony. Co więcej, pozwanej udzielono pouczeń o treści art. 162, 207, 217, 229 i 230 k.p.c. Nieudzielenie zezwolenia na złożenie w okresie późniejszym pisma procesowego, w którym pozwana przedstawiłaby argumentację skierowaną przeciwko żądaniu pozwu opartą o przepisy ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym w ocenie Sądu Okręgowego nie może być kwalifikowane jako naruszenie przepisów postępowania mające wpływ na wynik sprawy, skoro zarzuty naruszenia prawa materialnego mogą być zgłaszane na każdym etapie postępowania, ustnie lub pisemnie. Co więcej, sąd odwoławczy z urzędu ma obowiązek stosowania prawidłowych przepisów prawa materialnego.

Sąd Okręgowy, pomimo podkreślenia, że pozwana nie oprotestowała w trybie art. 162 K.p.c. oddalenia jej wniosku o zobowiązanie strony powodowej do przedłożenia rozliczenia dokonanych przez pozwaną i jej męża wpłat z podaniem informacji co do sposobu ich zarachowania, samodzielnie przeprowadził tenże dowód. Dokonując analizy prawidłowości wyliczeń, uznał, że są one prawidłowe, z wyłączeniem uwzględnienia obciążających pozwaną opłat dodatkowych.

Sąd Okręgowy nie podzielił zarzutów naruszenia art. 12 ust. 1 pkt 4 w zw. z art. 6 ust. 1 ustawy z 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym.

4. Od wyroku Sądu Okręgowego skargę kasacyjną wywiodła pozwana, zaskarżając go w części, w której powództwo zostało uwzględnione. Skarżąca zarzuciła naruszenie przepisów postępowania: art. 379 pkt 5 w zw. z art. 117 § 5 K.p.c. oraz art. 233 § 1 K.p.c. w zw. z art. 117 § 5 K.p.c., art. 378 § 1 w zw. z art. 386 § 2 K.p.c. oraz art. 233 § 1 K.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 i art. 207 § 3 K.p.c.

5. W odpowiedzi na skargę kasacyjną powód domagał się jej oddalenia i zasądzenia zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

6. Mimo wskazania w treści skargi kasacyjnej kilku zarzutów naruszenia prawa procesowego w istocie skarżąca opiera wniesiony środek zaskarżenia na zarzucie nieważności postępowania tak przed sądem pierwszej, jak i przed sądem

drugiej instancji z powodu pozbawienia pozwanej I. R. możliwości obrony jej praw, co miało nastąpić z powodu oddalenia (lub też następnie odrzucenia) wniosku pozwanej o ustanowienie dla niej pełnomocnika z urzędu oraz z powodu nieodroczenia przez sąd pierwszej instancji rozprawy poprzedzającej wydanie wyroku celem umożliwienia pozwanej przygotowania i złożenia pisma przygotowawczego zawierającego zarzuty naruszenia przez powodowy bank przepisów prawa materialnego.

7. Sąd Najwyższy zauważył, że postanowieniem z 29 lipca 2016 r. oddalono wniosek pozwanej o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, motywując to brakiem potrzeby udziału takiego pełnomocnika w postępowaniu. Podniesiono, że dotychczasowy sposób funkcjonowania pozwanej w postępowaniu nie uzasadnia uznania jej za osobę nieporadną, a równocześnie jej sytuacja majątkowa umożliwia jej poniesienie kosztów pomocy prawnej we własnym zakresie. W zażaleniu na to postanowienie pozwana wskazała, że jest osobą nieporadną i niezamożną, a ponadto po raz wtóry wskazała, że pisma procesowe przygotowywane są dla niej w ramach nieodpłatnej pomocy prawnej. Postanowieniem z 8 września 2016 r. zażalenie na wskazane postanowienie zostało oddalone, zaś Sąd Okręgowy uznał, że udział pełnomocnika z urzędu w sytuacji, w której po złożeniu pism przez strony pozostaje jedynie sądowi dokonać oceny argumentacji prawnej, nie jest obiektywnie potrzebny. Kolejne wnioski pozwanej o ustanowienie pełnomocnika z urzędu – zgłoszony w apelacji oraz na rozprawie apelacyjnej – zostały odrzucone na mocy art. 117² § 2 K.p.c.

8. Sąd Najwyższy, odnosząc się do postawionego w skardze kasacyjnej zagadnienia prawnego co do znaczenia korzystania przez stronę z nieodpłatnej pomocy prawnej, stwierdza, że nie ma ono rzeczywistego wpływu na rozstrzygnięcie sprawy. Przede wszystkim wskazać trzeba, że do oceny procedowania przez sądy obu instancji nie znajduje zastosowania art. 117 § 5 K.p.c. w brzmieniu ustalonym od 1 stycznia 2019 r., zgodnie z którym sąd uwzględni wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, jeżeli udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie uzna za potrzebny. Podstawą oddalenia wniosku nie może być skorzystanie przez osobę fizyczną z nieodpłatnej pomocy prawnej lub nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, o których mowa w ustawie z 5 sierpnia

2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej. Pomimo tego, że regulacja ta została wprowadzona do Kodeksu postępowania cywilnego dopiero 1 stycznia 2019 r., w ocenie Sądu Najwyższego, nie może budzić wątpliwości, że również przed tą datą przesłanką oddalenia wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu nie mogłoby być korzystanie ze wskazanej pomocy prawnej.

Konstatacja ta jednak nie wpływa na wynik rozpoznania niniejszej sprawy, ponieważ przesłankami ustanowienia pełnomocnika z urzędu są z jednej strony niezamówność strony, która uniemożliwia stronie samodzielne zagwarantowanie sobie odpłatnej pomocy prawnej, z drugiej strony – udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie powinien być uznany za potrzebny.

9. Sąd Najwyższy podziela w całości dominujący w orzecznictwie pogląd, że odmowa ustanowienia dla strony pełnomocnika procesowego z urzędu nie usprawiedliwia zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony jej praw, gdyż wniosek ten podlega uwzględnieniu - zgodnie z art. 117 § 5 K.p.c. - jeżeli w ocenie sądu udział profesjonalnego pełnomocnika jest potrzebny (z najnowszego orzecznictwa: wyrok Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2017 r., I CSK 459/16, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 24 kwietnia 2018 r., V CZ 27/18, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 17 maja 2018 r., IV CSK 120/18, niepubl.). Tylko w wyjątkowych sytuacjach nieprzyznanie fachowej pomocy pełnomocnika z urzędu może być kwalifikowane jako powodujące nieważność postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony jej praw. Dotyczy to jednak tylko przypadków, gdy strona swoim zachowaniem wykazuje nieznaną reguł postępowania lub nieporadność, przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy. Pozbawienie strony możliwości obrony swoich praw polega bowiem na tym, że z powodu wadliwości czynności procesowych sądu lub strony przeciwnej nie mogła ona brać i nie brała udziału w istotnej części postępowania, przy czym chodzi tu o całkowite pozbawienie możliwości obrony. Pozbawienie to zachodzi tylko wtedy, gdy strona w ogóle nie miała możliwości obrony swych praw.

Pełnomocnik pozwanej w postępowaniu kasacyjnym sformułował tezę o nieważności postępowania w związku z tym, że dla pozwanej nie został

ustanowiony pełnomocnik z urzędu na wcześniejszych etapach postępowania. Teza ta jednak nie znajduje potwierdzenia w okolicznościach sprawy, albowiem przebieg postępowania z udziałem pozwanej wprost przeczy twierdzeniom, jakoby pozwana nie była w stanie prowadzić swoich spraw, nie była zorientowana w procedurach urzędowych itp. Co więcej, przy ocenie zasadności wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu należy badać nie tylko faktyczną zdolność strony do własnego działania w toczącym się postępowaniu, ale i stopień skomplikowania sprawy (np. wyrok Sądu Najwyższego z 2 marca 2005 r., III CK 533/04, niepubl.). Ten zaś, jak słusznie uznał Sąd Okręgowy, nie uzasadniał twierdzenia, że pozwana nie jest w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego prowadzenia sprawy. Rozpoznanie wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu nastąpiło w sytuacji, w której stanowiska procesowe obu stron były już precyzyjnie nakreślone, zaś na sądzie spoczywał *de facto* wyłącznie obowiązek ich prawnej oceny. Kolejne wnioski pozwanej składane w postępowaniu międzyinstancyjnym i w postępowaniu apelacyjnym nie zawierały nowej motywacji, stąd też prawidłowo zostały odrzucone.

10. Sąd Najwyższy podkreśla ponownie, że nie może budzić wątpliwości, iż przesłanką oddalenia wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu nie może być okoliczność korzystania przez stronę działającą bez profesjonalnego pełnomocnika z bezpłatnej pomocy prawnej osób trzecich. Równocześnie jednak wymaga uwypuklenia, że sam fakt korzystania z takiej pomocy prawnej nie może oznaczać automatycznie potrzeby ustanowienia pełnomocnika procesowego z urzędu, jak też nie wyklucza wskazania, iż dotychczas przedłożone w sprawie pisma procesowe są sporządzone prawidłowo zarówno z formalnego punktu widzenia, jak też przedstawiają argumentację prawną. Ponownie przychodzi wskazać, że ocena potrzeby ustanowienia pełnomocnika z urzędu dokonywana jest na chwilę orzekania w tym przedmiocie, co pozwala uwzględnić nie tylko dotychczasową aktywność stron w postępowaniu (w tym również dotychczas zaprezentowane stanowisko procesowe), ale także przewidywany bieg postępowania wraz z koniecznością działania stron na płaszczyźnie dowodowej i dodatkowej argumentacji prawnej. Skoro zatem samo korzystanie z nieodpłatnej pomocy prawnej pozostaje irrelewantne dla oceny potrzeby ustanowienia pełnomocnika

z urzędu, ocena ta powinna uwzględniać dwa wskazane wprost w art. 117 § 5 K.p.c. elementy: z jednej strony złożenie przez osobę fizyczną oświadczenia, że nie jest ona w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny, z drugiej zaś – uznanie udziału adwokata lub radcy prawnego w sprawie za potrzebny. W przypadku korzystania przez osobę fizyczną z nieodpłatnej pomocy prawnej, wskazana ocena musi być dokonana z pominięciem pism procesowych strony sporządzonych przez osoby udzielające takiej nieodpłatnej pomocy prawnej, ale nie może pomijać pozostałej aktywności strony, która – stosownie do okoliczności danej sprawy – przemawia za ustanowieniem pełnomocnika z urzędu lub też uzasadnia odmowę takiego ustanowienia.

Jedynie marginalnie należy wskazać, że podnoszone w skardze kasacyjnej argumenty, które mają przemawiać za wnioskowaniem, iż w sytuacji osobistej pozwanej nieustanowienie dla niej pełnomocnika z urzędu prowadzi do nieważności postępowania sądowego, nie zasługują na podzielenie. Trudno wszak sądzić, że wiek 65 lat miałby być samoistną przesłanką ustanowienia pełnomocnika z urzędu, skoro jest to jeszcze wiek aktywności zawodowej, nie zaś wiek sędziwy, wykluczający możliwość świadomego i adekwatnego działania. Podobnie ewentualne schorzenia o charakterze neurologicznym nie sprowadzają automatycznie wyłączenia tej samej możliwości działania.

11. Reasumując należy stwierdzić, że ani przed sądem pierwszej instancji, ani przed sądem drugiej instancji nie doszło do pozbawienia pozwanej możliwości obrony swoich praw (art. 379 pkt 5 K.p.c.), a zatem zarzuty odnoszące się do nieważności postępowania odwoławczego, jak i do nieuwzględnienia z urzędu nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji, nie są zasadne. Oceny tej nie zmienia niepodzielenie przez sąd odwoławczy zarzutu naruszenia przez sąd pierwszej instancji przepisów postępowania poprzez nieustosunkowanie się przez sąd pierwszej instancji do wniosku o odroczenie rozprawy i zobowiązanie pozwanej do złożenia pisma procesowego w ciągu trzech tygodni. Skarżąca nie podważyła skutecznie stanowiska sądu drugiej instancji, że uchybienie to nie miało wpływu na wynik sprawy. Co więcej, merytoryczny charakter postępowania apelacyjnego, w trakcie którego sąd odwoławczy związany jest jedynie zarzutami naruszenia

prawa procesowego, równocześnie mając obowiązek właściwego zastosowania prawa materialnego, przemawia za uznaniem prawidłowości postępowania sądu odwoławczego, który dokonał ponownego rozpoznania sprawy z uwzględnieniem materiału zgromadzonego zarówno przed sądem pierwszej instancji, jak i w postępowaniu odwoławczym.

W konsekwencji skarga kasacyjna podlegała oddaleniu na mocy art. 398¹⁴ K.p.c.

12. Rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego uzasadnia art. 102 K.p.c. w zw. z art. 391 § 1 K.p.c. w zw. art. 398²¹ K.p.c.

O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej świadczonej z urzędu orzeczono stosownie do § 8 pkt 6 w zw. z § 16 ust. 1 pkt 5 w zw. z § 4 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu.

aj